

Postscript: **Wat we weglaten**
(mijn ambitie; wat ik zou willen delen)

Komm, drücke mich recht zärtlich an dein Herz!
Doch nicht zu fest, damit das Glas nicht springe.

*Das ist die Eigenschaft der Dinge:
Natürlichen genügt das Weltall kaum;
Was künstlich ist, verlangt geschlossenen Raum.*¹

Goethe, Faust, Tweede Deel – Akte II – v.315

I. Waarom PSE?

Het Principe van Systematische Uitsluiting (PSE) is niet zo maar een gekunsteld idee. Het draagt een eenvoudige, praktische boodschap in zich—een natuurlijke boodschap die oeroude, natuur-gebonden samenlevingen intuïtief begrepen, maar die moderne, materialistische culturen vrijwel vergeten lijken te zijn.

Alles wat we om ons heen zien is *geschied*-enis van *of* aanpassen, *of* uit elkaar vallen. Aanpassen is een keuze, maar *kiezen* betekent ook altijd *uitsluiten*.

En -aldus PSE- *in wát we uitsluiten ligt de werkelijke uitdaging*.

PSE is een principe dat *de natuur* zélf ons onmiskenbaar presenteert. De natuur laat ons zien hoe systemen ontstaan en kunnen voortbestaan: door het trekken van grenzen, door te filteren, te selecteren. En zo vooral *weg te laten 'wat niet terzake doet' om te kunnen voortbestaan*.

Het negeren van deze natuurlijke aanwijzing leidt tot *survivorship bias*² en overschatting. We verwarren dan wat in onze ogen voortbestaat met wat volledig *-werkelijk-* is. We *denken* dan uit wat we zien in ons eigen *beperkte* 'wereldje' *volledig* te kunnen afleiden wat *bestaat*. Wat natuur is. Dit te erkennen vormt de ultieme uitdaging voor ons mensen.

Met iedere daad van selectie, met elke vorm van classificatie, met elk kennissysteem trekken we grenzen. Deze zijn *voor ons mensen* van grote waarde want ze maken het mogelijk dat er in onze rationele wereld structuur *verschijnt*. En ook daar die natuurlijke samenhang zichtbaar wordt. Echter, samenhang met een prijs. Zoals Prigogine en Stengers vaststellen, is de prijs van structuur het tegengaan van de natuurlijke neiging van uiteenvallen (*entropie*). En, cruciaal hierbij: *alleen open systemen kunnen die prijs -die verlaging van entropie- betalen*. En dat geldt ook voor onze *kunstmatige* systemen.

Gevaarlijk wordt het als wij mensen die prijs met de daarmee onlosmakelijk verbonden *openheid* in ons dagelijks bestaan vergeten. Of: niet *willen* betalen.

Als we niet voortdurend blijven reflecteren op wat we weglaten, verstart een selectie tot *dogma*. Grenzen worden *muren*. Categorieën worden *gevangenissen*. Systemen worden *gesloten kaders*, *lósgezongen* van de werkelijkheid waaruit deze ooit voortkwamen en zijn ingebed.

En een *gesloten* systeem, dat aan zichzelf wordt overgelaten, zal '*verpieteren*' en uiteindelijk *uiteen vallen* ([5]; entropie; PSE).

¹ Vrije vertaling het citaat: "Kom, druk mij teder aan je hart! Maar *niet te innig*, opdat het glas niet breke. *Dit is het wezenlijke der dingen: het natuurlijke heeft ámper ruimte in 't heelal; het kunstmatige vereist een gesloten huis (een gesloten kamer / ruimte / systeem).*"

² *Survivorship bias* is de denkfout waarbij we ons baseren op datgene wat *overgebleven* is, zonder rekening te houden met wat *is verdwenen* (uiteen gevallen), en daardoor een vertekend beeld krijgen van de werkelijkheid. Deze denkfout wordt via het *holoscript*-model verklaard.

Dit is niet zomaar abstracte theorie. Het is een kwestie van *bestaan of niet-bestaan*. Het is de ondubbelzinnige boodschap van de *natuur*. Inheemse volkeren, van de Amazone tot het Arctische gebied, leefden met een diep besef van die openheid. Dat wat *niet* begrepen of gezien *kan* worden -voorbij hun horizon- dient gerespecteerd te worden [1, 3, 4, 6, e.v.a.]. Het niet direct waarneembare werd niet genegeerd, maar nederig meegenomen middels ritueel en symboliek. Deze culturen *begrepen* hiermee dat de *heelheid* van hun wereld niet alleen ligt in wat wordt vast gehouden -maar in het spanningsveld tussen *vasthouden* en *loslaten*. Hun wereld werd zo dus niet afgesneden van de *chaos* van het leven, maar was ervoor *open*. Zij leefden met oog op en voor de natuur -immers *hun huis*- in een dynamisch, resonerend evenwicht tussen *zichtbare* orde en het onvatbare *niet-waarneembare*. Een resonantie die wij nu weer proberen te her-ontdekken.

Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) drukte het gevaar van zo'n *gesloten* systeem uit in de dramatische beschrijving van de *Homunculus* in *Faust* [2]. Dit kunstmatige wezen, door Mephistopheles en Wagner voortgebracht in een fles, is slim, illustreerend en autonoom. *Maar* tragisch, want opgesloten in die fles, *lós* van *het echte leven*. Goethe's *Homunculus* is een structuur zonder *substraat*; een vorm zonder *frictie* -bij ontbreken van een natuurlijke omgeving. Gevangen in een gesloten, kunstmatig systeem.

Zoals Ilya Prigogine en Isabelle Stengers in *Order Out of Chaos* [5] kernachtig opmerken, waarschuwt Goethe's beeldende tekst hier voor de *steriele uitkomsten* van *gesloten* systemen waarin entropie slechts kan toenemen. Systemen *onthecht* van de *scheppende turbulentie* die onderdeel is van de Werkelijkheid, de grenzeloze Natuur ..

II. Wat betekent dit voor het dagelijks leven?

Voor *mijn* dagelijks leven betekent dit:

Loop het gemarkeerde pad waar voorgeschreven, stap daar buiten waar het mag, en gá overal waar je *voelt* dat het kan. Het onbekende tegemoet. Kijk *overal* vrij rond, maar wees je er *altijd* van bewust dat *niet* aanpassen uiteindelijk tot *uitsluiting* leidt (*hamartia*³).

Gebruik daarbij je verstand, maar laat je gevoel *spreken*. Natuurlijke (of systematische) uitsluiting maakt je gevoelig voor wat een open systeem werkelijk is. Een systeemgrens is geen absolute barrière⁴.

er bestaat immers geen systeem -geen structuur- zónder omgeving.

Een systeem is, voor zijn voortbestaan en ontwikkeling, volledig afhankelijk van zijn omgeving. Deze verbinding negeren, vergeten of verwaarlozen maakt het systeem kwetsbaar. Dat is m.i. ook de kern van Goethe's boodschap. En van PSE.

Praktisch gezegd: *kijk, voordat je spreekt (oordeelt) óver die schutting, voorbĳ die kunstmatige barrière. Dat is niet alleen een vorm van voorzichtigheid, het is een manier van zijn: altijd de omgeving meewegen.*

³ Hamartia is een klassieke term uit de Griekse tragedie, die verwijst naar een noodlottige fout of tragisch gebrek—vaak niet uit kwaadwilligheid, maar door misverstand of onbewuste omissie.

⁴ Dit roept wel vragen op *in het ethische vlak*: bijvoorbeeld, wat precies is 'grensoverschrijdend gedrag'? Maar, ook daar geeft de Natuur een prachtig antwoord (SBL).

Precies dit inzicht is wat mij ertoe brengt de diepere implicaties van PSE te willen delen. Ik *probeer* dat te doen in een taal en vorm die voor iedereen begrijpelijk is: toegankelijk en geworteld in eenvoudige ervaring.

Het is niet louter een abstract filosofisch inzicht. Het is nadrukkelijker aandacht geven aan wat onze moderne cultuur zo vaak negeert: aan het *on*-meetbare, het *on*-uitgesprokene, het ecologische. De Natuur als geheel.

In wat we weglaten ligt de mogelijkheid tot vernieuwing. En harmonie.

III. Samenvattend:

We *bouwen* een 'veilige' wereld door dingen weg te laten. Weliswaar ontstaat zo in onze wereld betekenis, maar als we *vergeten* (of negeren) wát we weglaten, raken we uiteindelijk uit balans. We raken dan verstrikt in *enge perspectieven*. Onze wereld wordt dan alsmaar kleiner en harder. En uiteindelijk vijandig tegenover de mens.

De boodschap van de natuur in dit verhaal is onmiskenbaar: *leven vraagt om openheid*. Inclusief alle ruimte voor het onbekende.

En dus *respect* voor wat we niet kunnen en mogen beheersen.
Dáár, *aan de basis*, begint de werkelijke vernieuwing.

H.Ch.J. Stolting
roosterriddle.com

Referenties

1. Armstrong, K. (2022). *Sacred Nature: Restoring Our Ancient Bond with the Natural World*. London: Bodley Head. Nederlandse Vertaling: "*De heilige natuur, Het herstel van de relatie met onze natuurlijke omgeving*", Querido, 2022
2. Goethe, J.W. von (1832). *Faust. Der Tragödie zweiter Teil*.
3. Graeber, D., & Wengrow, D. (2021). *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*. New York: Farrar, Straus and Giroux. Nederlandse vertaling: "*Het begin van Alles, een nieuwe geschiedenis van de mensheid*", Maven Publishing, 2022.
4. Marris, E. (2021). *Wild Souls: Freedom and Flourishing in the Non-Human World*. New York: Bloomsbury Publishing. Nederlandse vertaling: "*Waarom wilde natuur niet meer bestaat, een nieuwe kijk op de relatie tussen mens en dier*", Nw Amsterdam, 2021
5. Prigogine, I., & Stengers, I. (1984). *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. New York: Bantam Books. Nederlandse vertaling: "*Orde uit chaos, de nieuwe dialoog tussen de mens en de natuur*", Uitg. Bert Bakker, 1985
6. Wall Kimmerer, R. (2013). *Braiding Sweetgrass, Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge and the Teachings of Plants*. Penguin books. Nederlandse vertaling: "*Een vlecht van heilig gras, Hoe de natuur, wetenschap en traditionele kennis ons leren respectvol met de aarde om te gaan*", Harper Collins, Nederland, 2022